

AKO ROZUMIEŤ RÓMSKEJ OSADE

**Manuál pre lepšie pochopenie hlbokých
a skrytých príčin, ktoré formujú (prevažne)
negatívny obraz rómskej osady.
Od architektúry až po rodinné väzby.**

Slovensko je v rámci Európskej únie jednou z krajín s najvyšším percentom rómskej populácie. Spolu ide o približne 400.000 ľudí, z ktorých vyše 75.000 žije v 233 segregovaných rómskych osadách. Rómska problematika sa tak stala jednou zo základných výziev našej krajiny. Táto téma je dlhodobo zneužívaná väčšinou slovenských politikov a často sa na nej lámu politické preferencie, ale aj nedeľné rodinné obedy. Rómovia sa stali akýmsi gordickým uzlom, ktorého seriózne riešenie na politickej úrovni znamená minimálne stratu popularity a volebných preferencií. Rómovia sú tiež obľúbenou príčinou mnohých prehier bielej majority a častým ospravedlnením našich vlastných problémov. Sme však presvedčení, že snaha o riešenie postavenia Rómov v našej spoločnosti i zlepšenie vzájomného spolužitia s majoritou nemá byť iba záležitosťou politikov či vlády, ale rovanko aj občianskej spoločnosti a umeleckej komunity.

Jedným zo základných obrazov neustále potvrdzujúcim zaužívané predstavy majority o Rómoch je smutne fotogenické prostredie rómskej osady. A práve tá, jej fyzická podstata a všetky ostatné nefyzické „vrstvy“ s ňou spojené sú našou „frontovou líniou“ a pointou našej reakcie na tému tohtoročného Bienále. Nejde však o žiadnu trendovú fascináciu "architektúrou bez architektov" a už v žiadnom prípade o akúsi romantizáciu či estetizáciu geta alebo osady, ktorú si ako domov nikto nevyberá a pravdepodobne by ju každý menil, ak by mal takú možnosť. Nejde nám o provokáciu smerom k architektonickej obci ani smerom k večne nahnevanej verejnosti. Už dávno nevidíme túto tému cez ružovú optiku a intenzívne vnímame hĺbku celého problému z perspektívy oboch strán pomyselnej hranice.

Na každej prezentácii osady je výrazne v popredí jej silná a drsná fyzická podstata, ktorá pri hlbšom poznaní odráža ďalšie vrstvy, ktoré ju formujú. **Architektúra** alebo urbanizmus sa stávajú priamym výsledkom organickej spleti rodinných vzťahov, sociálnych väzieb, inžinierskych sietí, prírodných podmienok alebo univerzálnych situácií, ktoré so sebou prináša chudoba. Naším cieľom je podať správu o tom, čo osada je a odkrývať pritom **klúčové aspekty, ktoré ju ovplyvňujú a vytvárajú.** Nepokúšame sa hľadať zlatý grál v podobe riešenia, ktoré je v našom politickom a spoločenskom kontexte v nedohľadne. Chceme sa ale pokúsiť prispieť k obrúseniu hrán vytvorením nástroja, ktorý umožní menšine opísať svoje vlastné životné podmienky a majorite pochopiť, čo sa skrýva za donekonečna profanovanými obrázkami s opakujúcimi sa výjavmi – nahé dieťa pri potoku, odpadky medzi chatrčami alebo skupina Rómov postávajúca medzi domami.

Veľkú časť finančných zdrojov určených na slovenskú prezentáciu na Bienále chceme venovať **odbornému výskumu**, ktorého výsledok bude nielen zmapovaním fenoménov, ktoré formujú osadu, ale aj ich následnou interpretáciou **v podobe výstavy a knihy** – manuálu. Boli by sme radi, ak naša práca pre Bienále bude mať širší dosah a ďalšie pokračovanie.

Náš manuál má za cieľ objasniť javy, ktorým väčšinová spoločnosť nerozumie a majú potenciál byť bariérami pri hľadaní vzájomného porozumenia. Pokúsime sa priniesť pohľad priamych aktérov, ktorí tieto fenomény denne zažívajú, a zároveň si pomocou nich vymedzujú svoj životný priestor. Výsledný **manuál tak poskytne akýsi návod**, ako lepšie rozumieť rómskej osade. Ľudia, návštevníci či čitatelia, ktorí budú tejto téme otvorení, dostanú do rúk vhodný nástroj, ktorý im pomôže interpretovať mnohé, na prvý pohľad nezrozumiteľné javy z prostredia marginalizovaných komunít. Dôležitou súčasťou tohto priblíženia bude **zapojenie samotných Rómov**, obyvateľov viacerých osád, ktorých zapojíme do výskumu pomocou participatívnych metód. Členovia komunít, prostredníctvom vyškolených rómskych výskumných asistentov, budú zapojení do mapovania významných miest (bodov) verejného priestoru osady, do identifikácie a interpretácie nosných hodnôt v rómskej osade, do identifikovania kapitálov (sociálny, ekonomický, kultúrny atď.) a silných stránok osady. Priamo oni nám tak poskytnú návod, ako porozumieť mnohým aspektom ich životného priestoru. Zároveň odborníci, ktorí sú súčasťou nášho tvorivého tímu, ponúknu interpretácie týchto fenoménov na základe svojich dlhodobých skúseností.

Výsledný manuál si tak nebude robiť nárok na autoritatívny text, ale poskytne **recept, ako rozumieť rómskej osade.** Každý čitateľ manuálu si bude môcť vytvoriť

vlastnú interpretáciu – avšak, na základe použitej metódy bude veľmi pravdepodobné, že táto **bude aspoň čiastočne zbavená nánosov** negatívnych stereotypov, ktorými sú svety na oboch stranách hranice presiaknuté.

Zložili sme tím, ktorý je schopný adresovať všetky aspekty, ktoré udalosť ako architektonické Bienále v Benátkach vyžaduje. Jeho súčasťou sú architekti, grafický dizajnér, ľudskoprávny aktivista, etnológ hovoriaci rómsky.

Náš výskum bude zameraný na niekoľko oblastí:

1) Kontrasty v správaní sa k fyzickému priestoru

Častým fenoménom je kontrast medzi zanedbaným či špinavým exteriérom a uprataným a čistým interiérom domov v osade. Interiér chatrče sa ako najjednoduchšie fyzické stvárnenie priestoru stáva momentom potvrdenia vlastnej sebaúcty a sebareflexným miestom. Toto je bod, v ktorom sa architektúra, v tomto prípade – interiér stáva nositeľom tvorby vlastného mikrosveta. Zároveň ide o intímne prostredie, v ktorom prebiehajú mnohé aspekty života i o miesto hromadenia hodnôt.

2) Vrstvy

Na základe našich doterajších skúseností je nám jasné, že fyzická štruktúra typického obydlija v rómskej osade je oveľa viac, ako by sa zdalo, determinovaná vzťahmi, sociálnou štruktúrou, infraštruktúrou a ďalšími vnútornými kontextmi, ktoré nie sú viditeľné na prvý pohľad.

3) Verejný priestor osady

Priestor medzi obydliami je verejným priestorom osady. Avšak priestorom nepoznaným, kde platia svoje pravidlá. Iné majetkové pomery, iná infraštruktúra, iné vzorce správania, iný typ kontroly. Možno aj iné susedské a rodinné vzťahy. Obrázky z osady zachytávajú moment často v snahe vyvolať senzáciu. Ale každé dieťa na obrázku niekam patrí, chlapi pred domom sa kvôli niečomu stretli a pani s vedrom niekam ide po vodu. Tak, ako sa nepozvaný neodváža vstúpiť do osady, rovnako sa z osady opatrne vystupuje. Cesty von sú však nevyhnutné – na úrad, k lekárovi, do školy, na nákup, za pracovnými príležitosťami, za zábavou. Pohľad na svet majority zvonku, teda očami Rómov. Aj pre obyvateľov osady je vonkajší svet podobne nepoznaný ako pre majoritu ten ich, ale aj oni k nemu potrebujú nájsť kľúč.

Nie sme si vedomí žiadneho podobného pokusu o vysvetlenie marginalizácie Rómov u nás či v zahraničí, aj preto považujeme náš zámer za unikátny. Zároveň sme presvedčení, že aj architektúra má a môže byť angažovaná, že interdisciplinárny prístup prináša úplne nové perspektívy, a že pri riešení akýchkoľvek problémov musíme nechať prehovoriť aj tých, ktorých sa najviac týkajú. Keďže si dobre uvedomujeme, koľkokrát sme my sami pri návštevách prostredia rómskych osád zažívali takzvané „Aha“ efekty, veríme, že náš rómsko-gádžovský manuál „Ako rozumieť osade...“ môže priniesť cenné informácie i emócie, a pomôcť vidieť veci inak oveľa širšiemu okruhu ľudí nielen u nás, ale aj medzinárodnému publiku Bienále.